

Derleyenler
AYŞE BUĞRA - ÇAĞLAR KEYDER
Vatandaşlık Gelirine Doğru

İletişim Yayınları 1240 • Araştırma-İnceleme Dizisi 212

ISBN-13: 978-975-05-0516-4

© 2007 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-4. Baskı 2007-2019, İstanbul

5. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Asena Günal

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Hakan Gürsoytrak, “Cep” tablosundan (2002)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Asude Ekinci

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
AYŞE BUĞRA - ÇAĞLAR KEYDER

Bir Temel Hak Olarak
**Vatandaşlık
Gelirine
Doğru**

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL POLİTİKA FORUMU

ÇEVİREN *İsmail Çekem*

Bu derlemedeki makalelerin ikisi hariç hepsi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu tarafından 21-22 Mayıs 2004 tarihleri arasında düzenlenen "Basic Income: Overcoming Insecurity in a Globalising World" (Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi) başlıklı atölyede sunulmuştur. Yayın hakları yazarlardan alınmıştır.

Enzo Mingione'nin atölyedeki sunuşu yerine David Benassi ile birlikte kaleme aldıkları "Testing the *Reddito Minimo D'Inserimento* in the Italian Welfare System" başlıklı makale kullanılmıştır. Bu makalenin orijinali, *Minimum Income Schemes in Europe* (Guy Standing der., ILO, Cenevre, 2003) içinde yayınlanmıştır. Yayın hakkı ILO'dan alınmıştır.

Ahmet Insel'in makalesi ilk kez bu kitapta yer almaktadır.

Erik Olin Wright'ın yazısı ise *Politics and Society* dergisinde ("Basic Income, Stakeholder Grants, and Class Analysis", vol. 32, no. 1, March 2004, 79-87) yayınlanan makalenin çevirisidir. Yayın hakkı SAGE'den alınmıştır.

Buğra ve Keyder, Insel, Buğra ve Sınmazdemir yazılarının orijinali Türkçe'dir. Diğer yazılar İngilizce'den çevrilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Ayşe Buğra - Çağlar Keyder.....7

Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi

Guy Standing.....17

İktisat Aklına Sokulan Siyasal Çomak: Vatandaşlık Geliri

Ahmet Insel.....37

Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi

Erik Olin Wright.....51

Eşitlikçilik Bilmecesi: İstihdam, Ücret Eşitsizliği, Sosyal Harcamalar ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiler

Bea Cantillon – Ivo Marx – Karel Van den Bosch.....63

Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği

Ayşe Buğra – N. Tolga Sımmazdemir.....85

İspanya Krallığı'nda Temel Gelirin Aşamalı Kabulü ve Bu Önerinin Cumhuriyetçi Gerekçeleri	
<i>Daniel Raventós</i>	115
İtalyan Refah Sisteminde Sosyal İçerme Amaçlı Asgari Gelir Desteğini Denemek	
<i>David Benassi – Enzo Mingione</i>	125
Refah Devletinin Sadakası mı, Ekonomik Gereklilik mi?: Namibya ve Güney Afrika'daki Temel Gelir Yardımı Tartışması	
<i>Dirk Haarmann</i>	189
Asgari Gelirden Vatandaşlık Gelirine: Brezilya'da Gelir Aktarımı Programlarının Gelişimi	
<i>Maria Ozanira da Silva e Silva</i>	215
Kanada'da Evrensel Programların Kurulması ve Sürdürülmesi: Gönülleri ve Zihinleri Kazanmak	
<i>Myron J. Frankman</i>	243

Önsöz

Ayşe Buğra - Çağlar Keyder

Kapitalizm, 16. yüzyıldan itibaren, daha önceki toplumlara yabancı bir yaklaşımı değerler sisteminin merkezine yerleştirmiş, insanın yaşamını sürdürme imkânını bir piyasa malı haline gelen emeğini satmasına bağlamış, insanın değerini bu emeğin değeriyle ölçülür hale getirmiştir. Bu kapitalist değerler sistemi içinde, mülkiyet de emekle ilişkilendirilerek kuramsallaştırılmış ve meşruiyeti bu şekilde sağlanmıştır.¹ Bu süreç içinde, “çalışmaya ekmek yok” şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşım, iyice güçlenerek, tartışılmaz doğrular içinde kendine sağlam bir yer edinmiştir.

Ama aynı süreç içinde, kapitalizmle neredeyse eş zamanlı olarak, bu yaklaşımı sorgulayan görüşlerin ortaya atılmaya başladığını görüyoruz. Bu görüşler genellikle şu tür sorular çerçevesinde biçimleniyorlar: İnsanları yaşamak için çalışmaya zorlayan sistem sürekli kitlesel işsizlik durumlarına yol açtığına göre, iş bulamayanlar hangi ahlâki temellere dayanarak kendi kaderlerinden sorumlu tutulabilirler? Çalışamayacak durumda olanlara karşı toplumun sorumlulukları nedir? Zenginlerin durumunda göz ardı edilen yaşamak için çalışmak zo-

¹ Locke'un 1688'de mülkiyet üzerine yazdıkları bu doğrultudaki gelişmenin temellerini oluşturur, bkz. Locke (1963).

runluluğunun yoksullara dayatılmasının ahlâki gerekçesi nedir? Toplumun belirli bir andaki geliri tek tek bireylerin üretime yaptıkları katkının toplamından fazla bir şey olduğuna göre, bireylerin gelirden alacakları pay üretime yaptıkları kişisel katkıyla belirlenebilir mi? 16. yüzyılın büyük hümanistlerinden Thomas More ve Juan Luis Vives'in gündeme getirdikleri, 18. yüzyılda Thomas Paine'in sistematik sosyal politika önerilerini yönlendiren, daha sonra Charles Fourier'den John Stuart Mill ve Bertrand Russell'a kadar uzanan diğer düşünürler tarafından ortaya atılan bunlara benzer sorular, temel gelir yaklaşımına doğru giden yolu tanımlıyorlar.²

Temel gelir kavramı, bir toplumda yaşayan bütün insanlara, çalışma hayatındaki bugünkü veya geçmişteki yerlerinden bağımsız olarak, sadece toplumun bir ferdi oldukları için, koşulsuz olarak sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade eder. Bu kavramın yansıttığı yaklaşım, kapitalist değerler sistemini ciddi bir biçimde sorgulayan bir yaklaşımdır, çünkü emeğe verilen değerin yerine, insana ve insanın haklarına verilen değeri koyar. Sivil, siyasi ve sosyal hakların tamamını içeren bir vatandaşlık statüsüne atıfla, asgari bir gelire sahip olmayı temel bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlar. Dolayısıyla “temel gelir” kavramını, “vatandaşlık geliri” şeklinde ifade etmek de mümkündür.

Günümüzde bu doğrultudaki sosyal politika talepleri, Philippe van Parijs (van Parijs ve Vanderborght 2001; van Parijs vd. 2001) ve Guy Standing (2002) gibi düşünürlerin katkılarıyla bütünsellik kazanmış ve belirgin bir teorik çerçevenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1986'da kurulan Avrupa Temel Gelir Ağı (BIEN - Basic Income European Network), 2004'te, Avrupa dışında da konuya duyulan büyük ilgiyi, özellikle Güney Afrika ve Brezilya gibi ülkelerdeki gelişmeleri dikkate alarak, Küresel Vatandaşlık Geliri Ağı'na (BIEN - Basic Income Earth Network) dönüşmüştür.³ BIEN, bu çerçeve içinde, yıllık uluslararası konferanslar düzenlemektedir. Geçtiğimiz yıl da,

2 Y. Vanderborght ve P. van Parijs (2005), temel gelir kavramına uzanan yoldaki bütün gelişmelere değiniyorlar.

3 BIEN'in gelişmesi ve faaliyetleri için bkz. www.basicincome.org.

Basic Income Studies (Temel Gelir Çalışmaları) adlı akademik bir dergi yayınlanmaya başlanmıştır.⁴

Bu çalışmaların günümüzde önem kazanmış olması rastlantı değildir. Bu gelişme, sosyal güvenlik sistemlerinin bütün dünyada karşılaşmakta olduğu sıkıntılar ve geçirmekte olduğu dönüşümlerle yakından ilgilidir. Söz konusu sosyal güvenlik sistemlerinin, vatandaşlık gelirini temel alan yaklaşımlarla örtüşen bir yanları vardır. Bu sistemler, bir yanlarıyla, yaşlılık, hastalık veya işsizlik gibi nedenlerle hayatını çalışarak kazanamayacak durumda olanlara, piyasanın sağlayamayacağı bir güvence sağlarlar. Yani, kapitalizme özgü “çalışmayana ekmek yok” anlayışının ötesinde bir toplumsal varoluş biçimini gündeme getirirler.

Ama burada önemli olan, söz konusu sosyal güvencenin bireyin çalışma hayatındaki konumuna göre mi, yoksa vatandaşlık statüsüne, yani toplumun bir üyesi olma durumuna mı bağlı olduğudur. Korporatist nitelikli sistemler veya uygulamalarda, sosyal güvence bireyin bir memur, bir işçi veya kendi hesabına çalışan biri olarak çalışırken ödediği primlere bağlıdır. Yani sosyal haklar, bireyin emeğini hangi bağlamda ve hangi süreyle sattığına bağlı olarak tanımlanırlar ve emek merkezli yaklaşım varlığını sürdürür. Öte yandan, bütün vatandaşların yararlandığı genel sağlık sigortası uygulamalarının, bedava eğitim olanaklarının, belirli bir yaş üstündeki herkesin sahip olduğu sosyal emeklilik haklarının, çocuk ve aile yardımlarının durumunda, emek merkezli yaklaşım, yerini, vatandaşlığı temel alan ve bütün insanların, toplumun vatandaşlık statüsünde eşit fertleri olarak, topluma katılabilmelerine olanak tanımayı amaçlayan bir yaklaşıma bırakır.

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gelişmiş ülkelerde güçlenen refah devleti uygulamaları da, ulusal kalkınmacılık modelleri içinde Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yürürlüğe giren sosyal güvenlik sistemleri de, temelde, çalışabilecek durumdaki bütün *erkeklerin* iş bulabilecekleri varsayımına da-

---

4 <http://www.bepress.com/bis>.

yanıyorlardı. İş gücüne katılımlarının kısıtlı olacağı beklenen kadınların genellikle evde oturup çocukların ve yaşlıların bakımını üstlenecekleri varsayımı da oldukça yaygındı. Gerçekten de, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen otuz yıl boyunca, gelişmiş kapitalist ülkelerde işsizlik büyük bir sorun oluşturmadı ve işsizlik sigortası uygulamaları yardımıyla başedilebilen arızı bir sorun olarak kaldı. Gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri ise, toplumun büyük çoğunluğunu dışlayan sistemlerdi. Ama tarımda istihdamın önemini koruduğu, gelecekte aile yapılarının bireye sağladığı sosyal korumaya güvenilebildiği bu ortamlarda, yoksulluk ve sosyal dışlanma siyasi önlem gerektiren önemli bir sorun olarak görülmedi. Genel kanı, sanayileşmenin bir noktada herkese formel sektörde düzenli iş sağlayabileceği idi. Yani önemli olanın, sosyal güvenlik sisteminin herkesi kapsayacak şekilde geliştirilmesi değil, sanayileşmenin başarısı olduğu düşünülüyordu.

Günümüzün koşullarında, bu varsayımların tamamı, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, geçerliliklerini kaybetmiş durumdadır. Küresel rekabet, teknolojik gelişme, tarımın hızla çözülüşü, aile yapısındaki değişimler ve kadınların giderek daha yaygın bir biçimde çalışma hayatına katılmaları, yaşlanan nüfus gibi bir dizi yapısal nitelikli gelişme, her yerde sosyal politikanın yeni bir yaklaşımla ele alınmasını gerektiriyor. Bu gelişmeler, hem büyümeyle istihdam, hem de istihdamla geçim arasındaki ilişkiyi radikal bir biçimde değiştirmiş durumdadır. On yıldır dünya ekonomisi hızla büyüyor ama işsizlik azalmıyor.⁵ Bulunabilen işlerin çok azı tam zamanlı ve düzenli işlerden oluşuyor ve bireyin yoksulluktan kurtulmasını sağlamıyorlar. Çalışan yoksullar, yalnız yoksul ülkelerde değil zengin ülkelerde de önemli bir sorun oluşturuyor.⁶

5 Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1997 Küresel İstihdam Eğilimleri özet raporu, 1996-2006 döneminde dünya ekonomisinin yılda ortalama büyüme oranının yüzde 4,1 olduğunu ama aynı dönemde küresel düzeyde işsizlik oranının azalmadığını, % 6,1'den % 6,3'e çıktığını gösteriyor.

6 Çalışan yoksulların, dünyanın öteki bölgelerine göre çok daha sınırlı sayıda oldukları Avrupa Birliği'nde dahi, önemle üzerinde durulan bir sorun oluşturdukları görülüyor; bkz. Pena-Casas ve Latta (2004) ve Bardone ve Guio (2005).